

Ertuğrul Palabıyık

*Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi - Tarih Bölümü Mezunu

*Tarih Öğretmeni

İsmail Enver Paşa 23 Kasım 1881 tarihinde İstanbul'da Divanyolu'nda, eski Lisan Mektebi karşısında bulunan evde dünyaya gelmiş, 4 Ağustos 1922'de Pamir Dağları eteklerinde mitralyöz kurşunları ile şehit edilmiştir. Kırk bir yıllık yaşamı, Şevket Süreyya Aydemir'in tabiri ile Makedonya ve Orta Asya arasında dur durak bilmeden geçmiş, gerçekleştirdiği faaliyetler birçok tartışmalara sebebiyet vermiş ve bu tartışmalar günümüze kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde etkili olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden biri olan Enver Paşa'nın Dâmâd-ı Şehriyârî oluşu siyasi hayatına etkileri bakımından ise oldukça mühim bir meseledir.

5 Mart 1909'da Berlin Ataşemiliterliği'ne tayin edilen Enver Bey, bu görevini ifa ettiği dönemde Hürriyet Kahramanı ünvanına sahip, oldukça popüler, genç (28 yaşında) ve yakışıklı, en önemlisi de bekar bir erkekti. Geleceği parlak bu yakışıklı subayın etrafında önde gelen Alman kadınlarından birçok kişi vardı. Ancak Enver Bey kendi etrafında dönüp duran ve oldukça ileride giden Alman kadınlarından adeta iğrenmekteydi. Enver Bey, kız kardeşi Hasene'ye yazdığı mektubunda Alman kadınlarından şu şekilde bahsetmekteydi:

“... Bura kadınlarından adeta iğreniyorum. Bunların her biri adeta kalp hırsız. Daima sevilmek, bir erkeğin mazhar-ı muhabbeti olmaya can atıyorlar. Bu hallerle benim nazarımda o kadar küçülüyorlar ki, kendilerine bakmayı bile bir tenezzül addediyorum.”

İsmail Enver Bey'in Almanya'da samimiyet kurduğu istisna denilecek bir kadın vardı. Maria Sarre. Sarre, Enver Bey'in ataşemiliterlik görevi sırasında önemli kişilerle tanışmasını sağlamış, savaştan sonra Moskova'ya gidebilmesi için her türlü yardımda bulunmuş ve Enver Bey ile ailesinden kalma büyük bir dostluk kurmuştu. Enver Bey'in Berlin'de kaldığı süre zarfında Mısırlı bir prensesle evlenmesi de söz konusu olmuştur. Ancak bu evlilik bazı sebeplerden ötürü gerçekleşmemiştir.

II. Meşrutiyet'in İlânını Kutlayan, Enver Bey'in Resminin Bulunduğu Bir Kartpostal:
Yaşasın Vatan, Yaşasın Millet, Yaşasın Hürriyet

Enver Bey, her ne kadar kadınlar ve evlilikten uzak dursa da yıldızı parlayan genç bir subayın bekar olarak kalması dönemin şartları içerisinde hiç de olağan değildi. Annesi, kardeşi, arkadaşları ve cemiyetin içerisindekiler, İsmail Enver'e uygun bir eş bulabilmek için çalışmalarına başlamışlardı. Osmanlı'nın son dönemlerinde Hariciye Nazırlığı ve Meclis-i Mebusan Başkanlığı görevi yapan Halil Menteşe, anılarında bu konu hakkında şöyle demektedir:

“... Denildiği gibi Enver hırsıcah ile malul değildi. Nasıl Hârbiye Nazırı olduğunu yukarıda izah ettim; nasıl damat olduğunu da bildireyim: Cemiyet hürriyet mücahitlerinden bazılarını Sultanlarla evlendirmeyi düşünmüş; bundan maksat da inkılâbın yeni esaslarını hanedan aileleri arasına yaymak ve hürriyeti onlara sevdirmektir. Bunun için cemiyet Enver ve İsmail Hakkı Beyleri seçmişti. Zira bu iki zat hususi ahlâkları itibarıyla saf ve temiz, alkol kullanmazlar, kumar bilmezler, zendostluk yapmazlar, halkın dediği gibi uçkurları ve ağızları pek inşalardı.”

Naciye Sultan, hatıratında kendisinin Abdülhamid'in oğlu Abdürrahim ile evlendirilmek istenmesi üzerine kardeşine tehdit şeklinde bir mektup gönderildiğini belirtmektedir:

“Eğer kız kardeşinin evlenmesine mani olmazsa kendisini vuracaklarını yazmışlardı.”

Uzun tahkikatlar sonucu mektubun kardeşi tarafından yazıldığı söylenirse de bu mektubu İttihatçıların yazdığını söyleyenler de bulunmaktadır.

Murat Bardakçı, bu durum hakkında Enver adlı kitabında şöyle demektedir:

“İttihad ve Terakki'nin önde gelenleri de o günlerde Enver'e eş seçmekle meşguldüler ve bulunacak hanımın yıldızı parlamakta olan genç subayın gelecekteki ilişkilerinde istifade edilebilecek önemli ve güçlü bir aileye, meselâ hanedana mensup olması lazımdı.”

Şevket Süreyya Aydemir de bu konu hakkında şunları söylemektedir:

“... Evvela saraya girmeliydi. Nikâhlısı olan küçük sultan onu sarayda bekliyordu. Gerçi ne sultanı görmüştü. Ne de onun resmini. Ama artık sarayda yerini almalıydı.”

Nevzat Köseoğlu ise Şehit Enver Paşa kitabında şöyle demektedir:

“Enver Bey'in evlilik işiyle İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi ve Sultan Reşat dahil herkes ilgilenmiş, işin bir yanından tutmaya çalışmıştır.”

Halit Ziya Uşaklıgil, Enver Bey'in Naciye Sultan'a talip olması hakkında, Saray ve Ötesi adlı kitabında şu hususları kaydetmiştir:

“... Evet, masallarda olduğu gibi derken, bir gün sarayı baştanbaşa hayretle saran bir haber alındı: Naciye Sultan'a Enver Bey talip oluyordu. O zaman daha Paşa olmamıştı. Ona da çocukluğunda ‘Sultan alırsın!..’ diye ninni söylemiş olacaktı. ‘Benim oğlum paşa olacak!..’ kehaneti de hakikat olmamışsa bile olmaya pek yaklaşmıştı.”

Enver Bey'in etrafında kendine yaklaştırmaya çalışan kadınlardan adeta iğrenmesi onun evlenmeye son derece uzak olduğunu göstermektedir. Ancak ağabeyi olarak gördüğü Ahmet

Rıza Bey'e 12 Ağustos 1909'da yazdığı mektubunda, evlenmenin bir moda olduğunu ve kendisinin de tecrübe etmek istediğini dile getirmiştir.

“Bu yakında bir evlenme modasıdır çıktı. Ben de kendimi tecrübe etmek istiyorum. Sizden bir ricam var. Hemşirem hanımefendi, sultanın tahsili, güzelliği, hakkında malumat alıp verebilirler mi? Kendi anneme emniyetim yok. Acaba kızın serveti ne kadar olacak? Hükümetten maaş filan verilecek mi? Yahut bu kızdan daha başka biri var mı? Ağabeylik hatırı için yazınız.”

İsmail Enver Bey'in kararını geciktirmesi, onun evlendirilmesini isteyenleri rahatsız etmiş, Enver Bey de kararını bildirmek üzere 17 Ağustos 1909'da Berlin'den Ahmet Rıza Bey'e evliliğini onaylayan bir mektup yazmıştır.

“Muhterem Ağabeyciğim!

İnayetnamenizi şimdi aldım. Seve seve okudum. Selma Hanımefendi ablamın lütuflarına ayrıca teşekkür ederim. Hilmi Paşa'dan ve evden aldığım mektuplarda annemin 'çok lakırdı oluyor, alıp almayacağını bildir de ses kesilsin' yolundaki son mektubu üzerine, dün muvafakat ettiğimi yazdım. Bu kadar tevekkül iyi değil. Fakat olan oldu.

Yalnız hemşirem hanımefendi, daha sonra teşriflerinde kızın terbiyesini tamamlamak için ne lazım olduğunu veya ne gibi hususları kendilerine teklif etmem lazım geldiğini tetkikle bildirirlerse, fevkalade müteşekkir kalacağım. Teehhülümü Berlin'den avdetime, yani iki sene sonraya bırakmak fikrindeyim...”

Naciye Sultan'ın Enver Bey'in kendisini istemesini öğrenmesi ve onu kendine eş seçmesini kendi ağzından okumak daha faydalı olacaktır. Naciye Sultan bu konuda şöyle demektedir:

“... O aralık hürriyet kahramanı Enver Bey beni amcam Sultan Reşat'tan istedi... Enver'in validesi çok sevdiğim kayınvalidem babamın sağlığında bize geldiği zaman beni görmüş ve oğluna almayı aklına koymuştu... Enver Bey'in beni Sultan Reşat'tan istemesi üzerine annem odama geldi ve bana dedi ki: -Kızım artık sen büyüdün, seni Abdürrahim Efendi'den başka birkaç kişi daha istiyor. Bunların arasında Hürriyet Kahramanı Enver Bey'de var. İşte hepsinin isimleri ve resimler, bak düşün ve karar ver... Taliplerimin resimlerini gösterdiler. Hepsine birer birer baktım ve bir tarafa koydum. Sonra Enver Bey'in resmini tekrar elime aldım... Öteki resimler arasında Enver Bey'inki kadar hoşuma giden, beğendiğim bir kimsenin de resmi yoktu.”

Anlaşılaacağı üzere Enver Bey'i evlendirmek isteyenlerin bir kısmı onun daha çabuk yükselmesini sağlamak, bir diğer kısmı ise Meşrutiyet'in hanedan içerisinde anlaşılmasını sağlamak için saray ile bir evlilik yapılmasını planlamaktadır. Fakat Naciye Sultan'ın hatıratında da görülmektedir ki, Hanım Sultanlar eş seçme kararlarında özgür bırakılmışlardır. Netice olarak İsmail Enver Bey'in müstakbel eşi, Sultan Abdülmecid'in oğlu Süleyman Efendi'nin kızı on üç yaşındaki Naciye Sultan olmuştur. Naciye Sultan, Süleyman Efendi'nin üçüncü eşi olan Ayşe Tartızer Hanım'dan 25 Kasım 1896'da doğmuş ve Enver Paşa ile 15 yaşında iken nişanlanmışlardır.

Naciye Sultan (Paris, 1927)

Naciye Sultan, nişanı hakkındaki bilgileri hatıratında şu şekilde dile getirmiştir:

“Enver Bey yine uzakta iken 1911’de Dolmabahçe Sarayı’nda nikâhımız oldu. Nikâhı Şeyhülislam olan Musa Kâzım Efendi kıydı. O zamanın âdetine göre yapılmış olan bu nikâh basit bir merasimden ibaretti. Nikâhlım yanımda olmadığı için ancak mektupla birbirimizi tebrik edebildik.”

Nikâhlanmalarının ardından uzun bir süre birbirlerini yüz yüze görmemişlerdir. Birbirlerine sürekli mektup yazmışlardır. Enver Bey, nikâhlanmasının ardından Berlin’de belli bir süre görevine devam etmiş, oradan da Trablusgarp’a geçmesi eşi ile uzun süre görüşmemesine neden olmuş, ancak mektuplarda birbirlerine olan bu hasretlerini gidermeye çalışmışlardır. Naciye Sultan ile İsmail Enver Bey’in ilk karşılaşma hikayeleri ise oldukça ilginçtir. Naciye Sultan hatıratında şöyle aktarıyor:

“Nikâhlımla henüz hiç karşı karşıya gelmemiştik. Döner dönmez bir apandisit krizi geçirdi. Kendisini ameliyat olmak üzere Almanya’ya göndermek istediler. Fakat acele ameliyat icap etti. Bu ameliyatı kendisine Cemil Topuzlu Paşa yaptı... Bütün bu günler zarfında çok üzüldüm. Nikâhlımla henüz karşılaşmamıştık, birbirimizi görmemiştik. Hastaneden çıkıp da eve geldikten birkaç gün sonra beni görmek istediği hakkında haber gönderdi. Son derece heyecan ve merak içindeydim. Onunla ilk karşılaşmamızın bu şekilde olması, beni de, onun kadar üzüyordu. Enver Bey’i ilk defa hasta yatağında gördüm.”

Naciye Sultan ve İsmail Enver Paşa

Enver Bey ile Naciye Sultan'ın düğünün tarihi tam olarak bilinmemektedir. Her ne kadar Naciye Sultan düğün tarihlerini 5 Mart 1914 olarak dile getirirse de hanedan mensuplarının şecerelerinde 10 Mayıs 1914 tarihi, Enver Paşa'nın Prenses İffet'e gönderdiği davetiyede ise 25 Şubat 1914 tarihi yer almaktadır. Düğünü rapor geçen İngiliz belgelerinde ise 5 Mart 1914 tarihi geçmektedir. Enver Paşa ile Naciye Sultan'ın düğünü Şişli de bulunan ve günümüzde Işık Lisesi olan binada yapılmıştır.

Enver Paşa ile Naciye Sultan'ın ilk çocukları, 1917'de dünyaya gelen Mahipeyker adını verdikleri kız çocuğu olmuştur. İkinci çocukları ise 4 Temmuz 1919'da dünyaya gelen Türkân adını verdikleri çocuklarıdır. Naciye Sultan, Enver Paşa'nın kızı Türkân'ı tam 11 ay sonra gördüğünü hatıratında dile getirmiştir. Enver Paşa ve Naciye Sultan'ın son çocukları 1921 yılında dünyaya gelen ve Ali adını verdikleri erkek çocuğu olmuştur. Enver Paşa, oğlu Ali Enver'i kucağına alamamış sadece fotoğraflardan görmüştür.

İsmail Enver Paşa'nın çocukları, (soldan) Mahipeyker, Türkân ve Ali Fransa'nın Nice şehrinde (1940'lar)

Sonuç

Enver Paşa, ilk görevine başladığı 14 Ocak 1902 tarihinden itibaren 4 Ağustos 1922 tarihinde Pamir dağlarında şehit olmasına kadar olan süreci hep bir mücadele içerisinde geçirmiştir. Bulgar ve Rum çetelerine karşı verdiği mücadele, II. Meşrutiyet'in ilanı için dağa çıkması, Hareket Ordusunu yönetmesi, Trablusgarp'ta gönüllü olarak görev alması ve halkı örgütlemesi, Bab-ı Ali baskını yaparak yönetimi ele geçirmesi ve sonunda imparatorluğun en güçlü adamı olmasına kadar uzanan bir serüvenin baş faktörüdür. Yıldızın giderek parlaması üzerine kendisine bir eş aranmaya başlanmış ve bulunacak bir eşin İsmail Enver'e yakışması ve yıldızını daha da parlatması lazım gelmiştir. İşte bu kişi 13 yaşındaki Naciye Sultan olmuştur. Ancak Enver Paşa ve eşi Naciye Sultan'ın hayatlarını birleştirmesinden sonraki süreç hep maddi sıkıntılar ile geçmiş ve Enver Paşa'dan eşine ve çocuklarına kayda değer maddi bir miras kalmamıştır. Yıldızı parlamakta olan bu subayın saraya damat olması ise siyasi hayatını olumlu yönde etkilemiştir.

Kaynakça:

ARİ İNAN, "Enver Paşa'nın Özel Mektupları", 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara - Şubat 1997.

Arslan TEKİN, "Enver Paşa ve Dönemi" 1. Baskı, Kariyer Developer, İstanbul - Nisan 2016.

Durdu Mehmet BURAK, "Enver Paşa'nın Hayatı ve İngiliz Belgelerindeki Düşün Raporu", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 13 S.1, Mart 2005, s. 166 - 178.

Halil Erdoğan Cengiz, "Enver Paşa'nın Anıları", 1. Baskı, Türkiye Bankası Kültür Yayınları, İstanbul - Temmuz 2006.

Halil MENTEŞE (Haz. İsmail ARAR), ‘‘Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentefe’nin Anıları’’, 1. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul - 1986.

Halit Ziya UŞAKLIGİL, ‘‘Saray ve Ötesi’’, 1. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul - 1981.

Masayuki YAMAUCHİ, ‘‘HoŐnut OlamamıŐ Adam - Enver Paşa Türkiye’den Türkistan’a’’, 1. Baskı, BaĐlam Yayıncılık, İstanbul - Temmuz 1995.

Murat BARDAKÇI, ‘‘Enver’’, 1. Baskı, Türkiye İŐ Bankası Kùltür Yayınları, İstanbul - Kasım 2015.

Nevzat KÖSOĐLU, ‘‘Şehit Enver Paşa’’, 5. Baskı, Ötüken NeŐriyat, İstanbul - AĞustos 2017.

Rezzan YALMAN, ‘‘Naciye Enver Paşa’nın Hatıraları’’, 13.12.1952.

Şevket Süreyya AYDEMİR, ‘‘Makedonya’dan Orta Asya’ya’’, Cilt I, II, III, 15. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul - Ocak 2017.